

2012 . - 6 грудня . - С. 1,4.

2. Анісов В.Ф., Середа Є. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка . - 2-ге вид., доп . - К. : Дніпро, 1976 . - 392 с.

3. Баранов В. Шевченко і ми // Літературна Україна . - 2009 . - 21 травня . - С. 1,3; 28 травня . - С. 3.

4. Білан А. Він жив у цьому краю // Українська література. - 2001 . - № 2 - С. 3.

5. Чуб Д.В. Живий Шевченко: біограф. та літературознав. оповід. для серед. та стар. шк. віку / Худ. оформ. Юхима Кудя . - К. : Веселка, 1994 . - 141 с.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Заздравнова О.І., д-р філос. наук, професор,

Заздравнов А.П., канд. філос. наук, доцент кафедри філософії

Українська філософія завжди намагалася осягнути суть буття через ментальні настанови індивідуальної свідомості. Кордоцентрична спрямованість цієї свідомості обумовлювала значимість екзистенційних переживань в осмисленні цілісної картини світу. Традиції ісихазму, ареопагізму, києворуського любомудрія, українського полемізму сприяли тому, що філософська рефлексія гармонічно перетворювалася в антеїстичний світогляд, а роздуми про Божественну вічність з'єднувалися з екзистенціальним самоаналізом. Тому у соціальному менталітеті українського індивіда поєднувалися два вектора: найглибша причетність до нетривіальних потреб людського буття і підвищена «переживальність» світу, відчуття болю матері-землі як свого власного болю. Митрополит Іларіон, Клімент Смолятич і Кирило Туровський, які стояли біля основ української філософії, фіксували кордоцентричне світосприйняття і вчили людину пізнавати таємницю Божественної мудрості. Іван Вишенський поєднує у своїй творчості антеїстичні і патріотичні мотиви відчуттям «плачу і стогону рідної Землі».

Шевченко сприймає ментальні застави своїх попередників і починає дивитись на світ «духовними очима», тобто проникливо сприймати природну і людську красу, і в той же час – відчувати біль матері-землі, пропускаючи його через власне серце. Тим самим Шевченко своєрідно завершує філософську думку Г. Сковороди, створюючи цілісну картину буття, у центрі якого незмінно стоїть жива людина – «убога й шляхетна», яка вірить і сумнівається, яка пригноблена життєвими негараздами і вільна в духовних пошуках. Тривалі роздуми над Священним Писанням допомагають поету осягнути вічну плинність життя в його протилежностях сили і слабкості, активності і пасивності, цвітіння та в'янення. І він приходить до глибокого переконання в тому, що розум людини повинен ґрунтуватися на знанні серця. В століття раціоналізму і наступального атеїзму Шевченко сумнівається в мудрості жерців «сучасних вогнів» прогресу і переймається відчуттям ущербності усієї епохи.

Цілком логічно, що подібна ментальна настанова схиляє поета до

ірраціоналістичного сприйняття буття. «Духовне око» Шевченка пронизується екзистенційними настроями – тугою, стражданням, неволею. Стверджуючи примат духовного над матеріальним, поет часом удається до безсторонніх формулювань, називаючи адептів матеріалістичної філософії «напівлюдьми».

Небажання визнавати дійсність розумною у Шевченка супроводжується палким гаслом: будь-яке життя варте того, щоб бути прожитим. І його програма життя знаходить втілення у поемі «Тризна», що написана російською мовою:

*«Без малодушной укоризны
Пройти мытарства трудной жизни,
Измерить пропасти страстей,
Понять на деле жизнь людей,
Прочесть все черные страницы,
Все беззаконные дела...
И сохранить полет орла
И сердце чистой голубицы!
Се человек!»*

Поет відкидає позицію пасивної згоди людини з дійсністю, яка її не влаштовує. Він впевнений, що «нема минулого, яке б не стало майбутнім для тих, що хочуть його воскресити» (Кобзар. – К., 1963. – С. 205). Пропагуючи «правду і волю», Шевченко глибоко переживає несвободу індивіда, створеного за образом і подобою Бога. Типова для екзистенціального умонастрою філософська рефлексія потребує виходу за межі самотнього існування. Навіть глибокі інтимні відчуття мають вписатися в загальну картину світу. Тільки тоді трагічні події епохи можуть стати особистою справою кожного.

Перехід від індивідуального до соціального у Шевченка був природним і логічним: приниження свого народу він переживає як своє особисте приниження. Його поетичне Слово, натхненне Слово, «криком» пронесене серед «обкрадених» людей, було покликане пробудити і зміцнити національний менталітет. Серце поета перебуває у тривожному чеканні: «болить, болить, і плаче, і не спить, мов негодована дитина». Самоаналіз і творча інтуїція, безупинний процес самопізнання, підкріплений даром ясновидіння і пророцтва, формує з поета і художника і митця, який доводить до людства своєрідний еталон людини. Найстрашнішою для Кобзаря може бути лише перспектива ваятися «гнилою колодою» у цьому світі, у цьому житті, повному болю і сліз. Тому він звертається до Всевишнього з єдиним проханням: дати можливість спілкуватися з людьми, щоб підніматися на вищий щабель самовдосконалення. У «своїй хаті» поет прагне засвітити «чистий вогонь», котрий спалить усе низинне й у душі людини, і в самій Батьківщині. Природний потяг Шевченка до прекрасного не замикається на витонченому естетизмі, а реалізується в його громадянськості, побудованої на вірі в красу прийдешнього.

Екзистенціальне світобачення Шевченка виражало специфіку національного менталітету, зануреного у філософію життя. Тому так часто звучать в його творчості нігілістичні мотиви, пов'язані з пошуком смислу власного існування: «Лічу в неволі дні і ночі, і лік забуваю. О Господи, як то тяжко ті дні минають» (Кобзар. – С.515)

Екзистенціальна спрямованість творчості Шевченка пов'язана зі специфікою його розуміння категорії волі. Якщо у К'єркегора, Шопенгауера, Ніцше воля містить значний відсоток віталізму, тобто розглядається як якийсь біологічний феномен, то Шевченко пов'язує волю виключно з соціальним буттям людини, головним чином, - із її правом на свободу і здатністю до дієвої життєтворчості. Але, як і для Ніцше, для Шевченка воля є необхідною умовою людського самоствердження. Автор «Холодного Яру» викриває «ледачу» волю, переконуючи «маленьку» душу в тому, що «без неї і сонце не зійде, і правди немає». Відмова від волі призводить до руйнації «народного тіла» (поема «Гайдамаки»), якому неможливо відразу відродитися. Слабка воля, властива «маленьким» душам, притаманна «плебейам», яких Шевченко вважає рабами своїх нікчемних прагнень.

Найважливішими якостями людини поет вважає шляхетність і сміливість, божевільну відвагу і здатність до самопожертви. Наділяючи козаків «чистою кров'ю», він був переконаний у тому, що вони, несучи свій хрест в і'мя свободи, мають право стати вище «звичайної» людини. Культ сильної особистості, яка воліє реалізувати «свою волю» і «свою правду», у Шевченка пов'язується з активним протистоянням будь-яким розслабляючим доктринам. В шевченківському інтелектуально-психологічному полі сильних особистостей співіснують українські жінки і волелюбні козаки. Українська жінка уособлює зганьблену землю і навіть у вищій миттєвості душевного страждання жінка – мати не втрачає внутрішнього благородства і залишається, по суті, непереможною. Козак же, вважає поет, є носієм войовничого духу, а тому саме він покликаний вивести Україну «із тьми, із смраду, із неволі».

Звертаючись до себе, Кобзар болісно рефлексує відносно віх особистої долі, горює про втрату своєї душевної чистоти і безтурботності: «люті вороги украли», в багно погане заховали алмаз мій чистий, дорогий, мою колись святу душу» (Кобзар. – С.53). Поет виявився приреченим на самотність, а тому мусив її «покохати». При цьому душевний біль не зникає: «і отут і всюди – скрізь погано». Перманентний конфлікт особистого і суспільного, божественного і сатанінського передається поетом в алегоріях ірраціональних переживань, пронизаних глибокою психологічністю. Світ зла не може зламати сильну волю.

Отже, у творчості Шевченка знаходить своє вираження унікальна вітчизняна ментальність. У той же час не можна заперечувати той вплив, який робила на нього експресивна думка західного екзистенціалізму і ірраціоналізму. Еволюція поглядів українського генія йшла від захоплення загальними ідеями до екзистенціальних цінностей індивіда.

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО – ІКОНА НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Захаров А. С., студ. 2 курсу автомобільного факультету ХНАДУ
Науковий керівник – Сук О.Є., старш. викладач каф. філософії і політології

Т. Шевченко один із перших серед письменників та громадських діячів, які